

ALISHER NAVOIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY G'OYALARINI O'RGANISHDA
GRAFIK ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH

G'. Abdupattayev

Qo'qon universiteti, Ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

abdupattayevgulomjon98@gmail.com

Ma'naviyat-inson ruhiy, aqliy olamini ifodalovchi tushuncha. U kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlarini o'z ichiga oladi. Ma'naviyat atamasining asosida "ma'ni" so'zi yotadi. Ma'lumki, insonning ichki va tashqi olami mavjud. Tashqi olami uning bo'y–basti, ko'rinishi, kiyinishi va hatti–harakatlari kiradi. Ichki olamiga esa uning yashashdan maqsadi, fikr yuritishi, orzu–istaklari, intilishlari, his-tuyg'ularini o'z ichiga oladi. Insonning ana shunday ichki olami ma'naviyatdir.

Ma'naviyat va axloq bir- biri bilan bog'liq bo'lib bir-birini to'ldiradi. Zero, jamiyat rivojlanishi faqat uning iqtisodiy taraqqiyotidagina emas, balki ma'naviy yuksalishini ham taqozo etadi. Har qanday mafkura kabi O'zbekiston Respublikasi milliy istiqloq mafkurasining asosiy g'oyalardan biri ham jamiyatda ma'naviy-axloqiy qarashlarning ustuvorligiga erishish sanaladi. Ijtimoiy tarbiyaning boshqa turlari kabi ma'naviy-axloqiy tarbiya asosini ham ilg'or milliy, ma'naviyaxloqiy qadriyatlar, xalq pedagogikasi g'oyalari tashkil etadi.

Alisher Navoiy xalqimizning ongi va taffakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyondasi, millatimizning g'ururi, sha'n -u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir. Ta'bir joiz bo'lsa, olamda tirkiy va forsiy tilda so'zlovchi biron bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa. "Agar bu ulug' zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak, shoirlarning sultonidir", - I. Karimov.

Alisher Navoiy turk dunyosi adabiyotining eng mashhur va zabardast vakilidir. Negaki hech kim bu til va adabiyotning ravnaqi uchun u kabi xizmat qila olgan emas. Navoiy ijodi turkiy adabiyotning eng yuksak cho'qqisidir desak mubolag'a bo'lmasa kerak. Chunki hech kim Bobur ta'biri bilan aytganda, unga qadar bu tilda bunchalik ko'p va xo'p yozmagan edi. Navoiy barcha xalqlarning eng buyuk shoiridir. Chunki u o'zini "Xito(y)dan to Xuroson" gacha yoyilgan turkiy qavmlarning o'z shoiri, deb bildi. Ularni bir adabiy til bayrog'i ostida birlashtirdi, "yakqalam" qildi. Bu bilan millatning iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy ravnaqiga buyuk ta'sir ko'rsatdi.

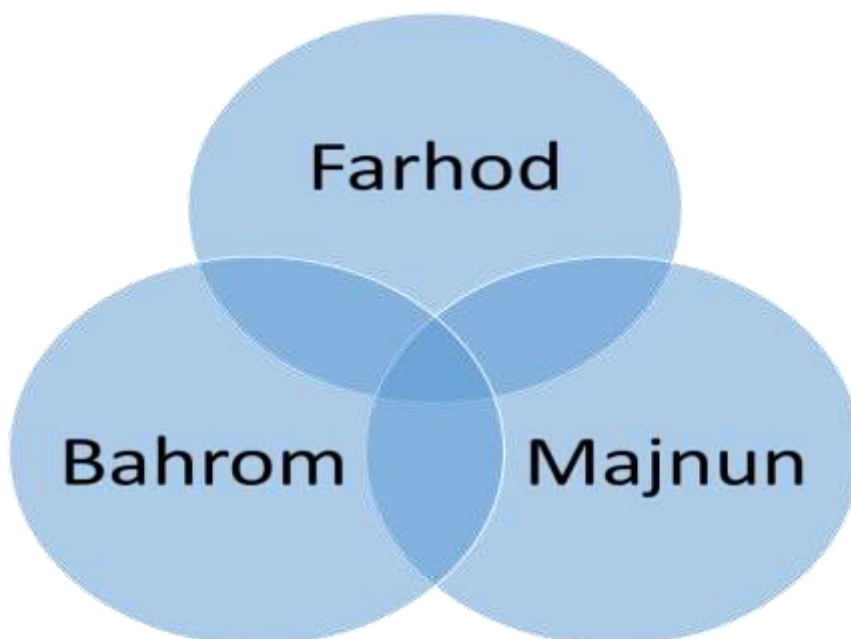
Navoiy asarlarining umuminsoniy g'oyasi - insonparvarlik, xalqparvarlik, adolatparvarlik, do'stlik, tinchlik, mehr va sadoqat, pok sevgi va vafo, ma'rifatlilik kabi go'zal tuyg'ularning yuksak badiiy shaklda ifodalashi orqali o'zbek adabiyoti shuhratini dunyo miqyosiga olib chiqdi.

Buni grafik organayzerlarning bir turi – klaster metodi yordamida quyidagicha tushintirish mumkin:

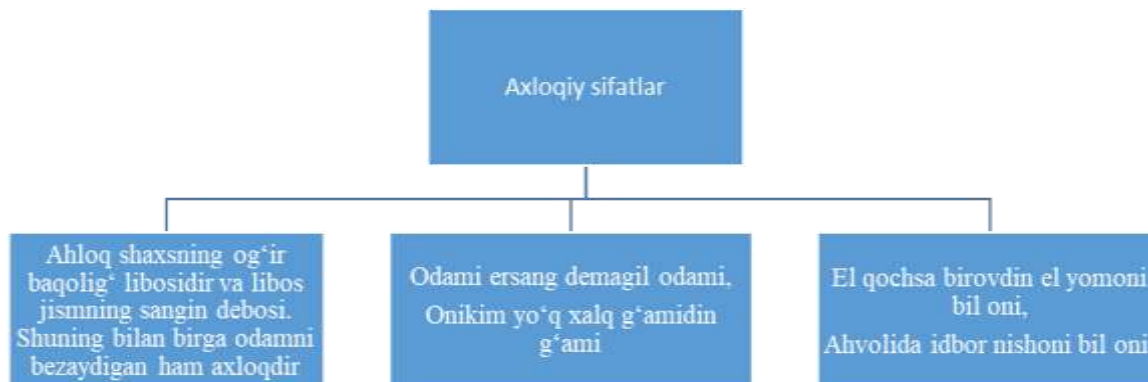

Buyuk alloma, shoir Alisher Navoiy umuminsoniy tarbiya sohasida bir butun asar yaratmagan bo'lsa ham, o'zining bu haqidagi fikrlarini turli ilmiy va adabiy asarlarida ifodalagan. Alisher Navoiy o'zining umuminsoniy tarbiya to'g'risidagi fikrlarini badiiy asarlarida barkamol inson obrazini yaratish yo'li bilan bayon etdi. Alisher Navoiyning ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya masalalaridagi fikrlarida insonparvarlik g'oyalari bosh o'rinda turadi. Alisher Navoiyning fikricha, inson dunyoda hammadan yuksak, aziz va qadrlidir. Alisher Navoiy o'z davridagi barcha sof vijdonli insonlarning manfaatini himoya qildi. U inson uchun zarur bo'lgan umuminsoniy axloq qoidalarini o'rgandi, asar qahramonlari obrazida o'z qarashlarini aks ettirdi.

Alisher Navoiy asarlaridagi bosh qahramonlarning axloqiy sifatlarini Venn diagrammasi yordamida quyidagicha tarsvirlash mumki:

Alisher Navoiy odamlarni axloqli va odobli bo‘lishga da’vat etadi hamda axloqni bunday ta’riflaydi: “Ahloq shaxsning og‘ir baqolig‘ libosidir va libos jismning sangin debosi. Shuning bilan birga odamni bezaydigan ham axloqdir”.

Alisher Navoiyning fikricha, inson uchun toj, davlat va boshqalar emas, balki eng yaxshi fazilatlar har qanday boylikdan afzaldir. Alisher Navoiy xalqqa ish bilan ham, so‘z bilan ham foyda keltirish kerakligini aytadi. U xalq manfaati uchun ishlaydigan, xalqning baxt-saodati uchun kurashadigan kishilarni haqiqiy odam deb biladi:

Odami ersang demagil odami,

Onikim yo‘q xalq g‘amidin g‘ami.

Xalqqa yordam berishni istamaydigan, xudbin, qora ko‘ngil odamlarni Alisher Navoiy eng yomon odam, xalqqa zarar yetkazadi deb ta’riflaydi.

El qochsa birovdin el yomoni bil oni,

Ahvolida idbor nishoni bil oni.

Fe‘l ichra ulus bolam joni bil oni,

Olam elining yomoni yomon bil oni.

Insonlar bir-birlari bilan do‘st-inoq va hamjihat bo‘lib yashamas ekanlar, o‘z orzu niyatlariga yeta olmaydilar, yakkalik, yolg‘izlik bilan hech qanday ish qilib bo‘lmaydi, shuning uchun ham u hamma insonlarni do‘st bo‘lib yashashga chorlaydi.

Alisher Navoiy do‘stlikni ulug‘laydi, shu bilan birga soxta, g‘araz bilan do‘st bo‘luvchi kishilarni qoralaydi. Navoiy ilm-ma’rifatni qadrlagan va unga homiylik qilgan. Shoir insonning ma’naviy kamolotini, avvalo, uning ilm va donish sohibi bo‘la olganligida deb biladi. Ilm o‘zidan o‘zi bo‘lmaydi, kishi faqat havas va ishtiyoq bilangina ilmga ega bo‘la oladi, deb hisoblaydi. Alisher Navoiy hikmatlarida olam-olam ma’no mujassamdir. Uning hikmatlarida ilm-ma’rifat, mehr-oqibat, insoniylik kabi masalalar markaziy o‘rinni egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, mutafakkir Navoiyning hayotda qilgan ishlari, davlat arbobi sifatidagi faoliyati, xalqning turmushini yaxshilashga, og‘ir qismatini yengillashtirishga qaratilgan savobli va xayrli ishlari, “Xamsa”sining mazmun-

mohiyati umuminsoniy va gumanistik ruh bilan sugʻorilgan. Mutafakkir insonparvarlik tushunchasiga ijtimoiy mazmun beradi. Ushbu dostonida kamtarlik, vafodorlik, nafsni tiyish, rostgoʻylik, saxiylik, donolik, muhtoj va yetim-yesirlarga yordam berish, bagʻrikenglik, muloyimlik, shirinsuxanlik, shijoatkorlik, ezgulik, mehr-muruvvat, rahmdillik, odamiylik - bularning hammasi insonparvarlikning tarkibiy qismi boʻlib, insonni kamolot sari, ezgulikka yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy. Toʻla asarlar toʻplami. Oʻn jildlik: 9-jild. – Toshkent: Gʻ.Gʻulom, 2012-yil. 765 bet.
2. Alisher Navoiy, “Mahbub ul-qulub”. Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2019-yil. 316 bet.
3. A.Muhammadiyev “Mahbub ul-qulub”da insoniy fazilatlar tarannumi. “Alisher Navoiy va XXI asr” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Toshkent: 2019-yil.
4. “Alisher Navoiyning hayoti va ijodi boʻyicha oʻquv qoʻllanma” T.Matyoqubova, Toshkent – 2009.
5. Abdulla Avloniy, “Turkiy guliston yoxud axloq”.
6. Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lugʻati. 4 tomlik. 1-tom. –Toshkent: Fan, 1983. 642 bet
7. Karimov I.A.Yuksak maʼnaviyat —yengilmas kuch. -T.: Maʼnaviyat, 2008.
8. Karimov I.A. Adabiyotga eʼtibor —maʼnaviyatga, kelajakka eʼtibor. -T.: Oʻzbekiston, 2009.
9. Karimov I.A. Inson, uning xuquqva erkinliklari oliy qadriyat. XIV-jild.-T.:“Oʻzbekiston”, 2006
10. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar toʻplami. 11-tom. Xamsa. Saddi Iskandariy. T.:“Fan”, 2002
10. Badriyev F., Xudoyberdiyev A. Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni haqida// Til va adabiyot taʼlimi. 2011, 8-son.
11. Qayumov A. Alisher Navoiy (Mashhur siymolar hayoti). -T.: Kamalak, 1991.
11. Navoiyning ijod olami. T., 2001.
12. Hayitov SH. Kaykovus va Alisher Navoiy talqinida qalb tarbiyasi. . Til va adabiyot taʼlimi. 2005-yil 2-son, 84-bet
13. Navoiy, Alisher. Xamsa: Hayratul-Abror, Farhod va SHirin, Layli va Majnun, Sabʼai sayyor, Saddi Iskandariy.--T.: Gʻ.Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1986.-423 b.
14. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son
15. www.ziyouz.com kutubxonasi

16. Mirzaliyevna, S. Z., & Mashhura, X. (2023). Pedagogik texnologiyalarning vazifalari va maqsadi. qo 'qon universiteti xabarnomasi, 687-689.
17. Valiyeva, N. (2023). Boshlang'ich sinf matematika darslarida sharq allomalarining asarlaridan foydalanish. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 549-550.
18. Asilova, S. X. (2023). O'quvchilarni kasb-hunarga yo 'naltirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari.
19. Raximjonovna, U. N. (2024). Tarbiya fanini o'qitish orqali o'smir yoshdagi o'quvchi qizlarda ma'naviy tarbiyani yuksaltirish. journal of child psychology and psychiatry, 7(3), 15-19.
20. Shahnoza, I., & Ikromjonovna, J. S. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashini shakllantirishda ertaklarning o'rni. qo 'qon universiteti xabarnomasi, 806-808.
21. Erkinjonova, G. F. Q. (2021). Bolalar kitobxonligini rivojlantirishda oilaning orni. Scientific progress, 2(2), 339-343.
22. Abdullaxo'jayev, A. J. (2024). Is'hoqxon to'ra ibrat faoliyatiga ijtimoiy-falsafiy nazar. Interpretation and researches.
23. Eraliyeva Zamira. (2023). Bolalar kitobxonligi va mediya muhitida bolalik konseptining ifodalanishi. Innovations in Technology and Science Education, 2(15), 287–295. Retrieved from <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/1967>
24. Parpiyev, O., & Pozilov, H. (2023, June). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TOPISHMOQLARNING AHAMIYATI. In Конференция: Союз Науки и Образования (Vol. 5, No. 2, pp. 63-74).